

Vocabularium parvum scripturae latinae, ediderunt Juraj Šedivý, Hana Pátková, Bratislava – Praha, 2008, 111 p.

Lucrarea de față, un glosar al scrierii latine, a apărut la o jumătate de secol de la întemeierea *Comité International de Paléographie Latine* (1953), asociație în cadrul căreia s-a dorit revigorarea studiului paleografiei latine în Europa. Munca paleografilor din Europa Centrală și de Sud-Est a fost susținută și de fundația *Civic Education Project*, prin înființarea mai multor institute în aceste regiuni. Din inițiativa ceho-slovacă a luat naștere o echipă de paleografi și cercetători care se ocupă de manuscrise medievale, documente și inscripții, a căror primă întâlnire a avut loc la Praga în anul 2002 când s-au și pus bazele asociației *Latin Paleography Network – Central and Eastern Europe* (prescurtat LPN).

La întâlnirile care au urmat fondării asociației LPN s-au luat în discuție greutățile pe care le ridică lipsa unei terminologii științifice utile pentru transcrierea textelor scrise în limba latină (codices, documente) care să ușureze receptarea lucrărilor științifice în domeniu. Întâlnirile care au urmat la Bratislava (2003), Teplá (2004), Bratislava (2008) au avut ca rezultat elaborarea unui material care să fie baza unui nomenclator de termeni de specialitate utilizați la descrierea alfabetului latin din diferite epoci evolutive în limbile participanților la aceste adunări (germană, cehă, slovacă, poloneză, maghiară, lituaniană și rusă); au fost înștiințați și alți colegi din Croația, România, Slovenia, dorindu-se lărgirea glosarului și cu alte contribuții în afara de cele oferite în prima versiune (7 limbi).

Autorii au căzut de acord în alegerea unei forme simple a glosarului, în care imaginile să fie însoțite de scurte comentarii pentru explicarea fenomenului. Astfel, glosarul pornește de la explicații referitoare la oglinda paginii, se oprește la paginație, aranjarea textului în pagină, glose marginale, interlinii, ligaturi, majusculă, minusculă, inițiale, semne de punctuație, prescurtări etc. Toate elementele glosarului sunt traduse, unele dintre ele și explicate pe scurt în cele 7 limbi însoțite de imaginile aferente.

Apariția și tipărirea glosarului a fost posibilă datorită ajutorului acordat de instituțiile (universități, academii, biblioteci și arhive) la care lucrează colaboratorii asociației *Latin Paleography Network – Central and Eastern Europe*. Financiar, ajutorul a fost oferit de *Civic Education Project* (New Haven, USA), *Maison des Sciences de l'Homme* (Paris, Franța) și *Institut für Mittelalterforschung des Österreichischen Akademie der Wissenschaften* (Viena, Austria). Acest glosar nu se dorește a fi un nomenclator final în domeniul scrierii latine, ci o bază de discuții internaționale deschisă îmbunătățirilor. Glosarul are în vedere în mod special un viitor vocabular în domeniul codicologiei europene.

Andreea Mârza

Ana Maria Roman Negoi, *Recuperarea unui destin, Gheorghe Șincai, Hronica românilor*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut [Seria „Istorie, Documente, Mărturii”], 2009

Lucrarea *Recuperarea unui destin, Gheorghe Șincai, Hronica românilor* s-a născut din dorința de recuperare istoriografică dintr-o perspectivă modernă și inedită a operei lui Gheorghe Șincai. Efortul reconstituirii, redimensionării și reevaluării demersului

istoriografic al unuia dintre cei mai mari corifei ai Școlii Ardelene este unul foarte lăudabil. Volumul a apărut la editura clujeană Argonaut, în seria „Istorie, Documente, Mărturie”, sub coordonarea istoricului Nicolae Bocșan. Cartea, fapt sesizabil în urma lecturii, este și rezultatul cercetărilor prealabile ale autoarei în această tematică, fructificate prin publicarea unor CD-uri cu titlul *Laboratoarele istoriei. Notata ex variis authoribus per G. Gabrielem Sincay și Deconstrucția discursului istoric la Gheorghe Șincai: analiză sursologică*¹.

Înscriindu-se în șirul monografiilor dedicate personalităților Blajului, precum Samuil Micu², Petru Maior³, Ioan Bob⁴, cercetarea albaiuliană de acum întregește efortul istoriografic modern, având drept scop clarificarea și reevaluarea contextuală a rezultatelor Școlii Ardelene din perspectiva lui Gheorghe Șincai. Volumul, atractiv, legat într-o copertă clasicizantă, prin reproducerea unei file din textele lui Șincai, conține, incluzând și anexele, 551 de pagini. Având 412 note în cele 242 pagini de cercetare, după concluzii și bibliografie, autoarea a prezentat diagrama istoriografică a colecției istoriografice realizate de Gheorghe Șincai *Rerum Spectantium*, vol. I-III, respectiv diagrama *Hronicii românilor* din vol. I-III ale manuscrisului.

Volumul se structurează pe cinci capitole majore, primele două concentrându-se asupra biografiei lui Gheorghe Șincai și asupra discursului profesat, mai apoi analiza parcurge trei nivele, filtre de cercetare prin *Notata ex variis authoribus*, *Rerum spectantium* și *Hronica Românilor*.

Însăși autoarea a definit utilitatea scrierii acestui volum: „De la monografia lui Mircea Tomuș [...] prin lucrarea semnată Serafim Duicu, subiectul Gheorghe Șincai nu a mai cunoscut o tratare sintetică și exhaustivă.”⁵; „[...] nu dispunem în prezent de o lucrare unitară, care să se ocupe în detaliu de această problemă, importantă pentru recuperarea poziției și rolului jucat în epocă de lucrările lui Gheorghe Șincai”⁶. Scopul autoarei fiind fixat în realizarea unei recuperări vizând locul și rolul lui Șincai în scrisul istoric românesc transilvănean, aceasta și-a conturat și metoda de investigație în realizarea unei investigații sintetice și unitare a subiectului, considerat un „hiatus” pentru scrisul istoric românesc.

Caracterizat de o rigoare istoriografică maximă, aproape de perfecțiunea unei ecuații matematice, menite să demonstreze fără echivoc și generalizări rezultatul, acest volum, prin nivelele sale de abordare – dinspre particular către general –, a reușit o remarcabilă performanță istorică: aceea de a explica concepția istoricului Gheorghe Șincai, într-o manieră istoriografică seductivă, asemănătoare spiritului matematicii deductive. Deconstrucția textului istoric a fost menită să disece, analizeze și să pătrundă

¹ *Laboratoarele istoriei. Notata ex variis authoribus per G. Gabrielem Sincay*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2006, DVD-rom, ISBN 973-109-052-5, și *Deconstrucția discursului istoric la Gheorghe Șincai: analiză sursologică. Bază de date*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2007, CD-rom.

² Pompiliu Teodor, *Sub semnul luminilor: Samuil Micu*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.

³ Laura Stanciu, *Biografia unei atitudini: Petru Maior (1760-1821)*, Cluj-Napoca, Risoprint, 2003.

⁴ Daniel Dumitran, *Un timp al reformelor. Biserica Greco-Catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob (1782-1830)*, București, Editura Scriptorium, 2005; ediția a doua revăzută, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2007.

⁵ Ana Maria Roman Negoii, *Recuperarea unui destin, Gheorghe Șincai, Hronica românilor*, Cluj-Napoca Editura Argonaut, 2009, p. 102.

⁶ *Ibidem*, p. 204.

în cele mai nebănuite și intime sfere ale istoriografiei practicate de Gheorghe Șincai. Demonstrația și rezultatele autoarei sunt uimitoare. Elementele obținute din deconstrucție sunt așezate în fireasca lor raportare istoriografică, în vederea unui rezultat aproape axiomatic în combaterea unor afirmații depreciative despre „sclavul documentelor”, „compilerul” și cronicarul Șincai, acestea fiind lipsite până acum de critica unei cercetări istorice moderne. Ana Maria Roman Negoii ne introduce, încă de la primele pagini al cărții, în atmosfera unui susținut suspans, cel al unei ecuații în care raportările istoriografice pot fi valide, doar în măsura în care nivelele de comprehensiune și deconstrucție ale operei lui Șincai, sunt văzute din perspectiva unei ecuații mereu crescătoare, prin acumulări – aporturi bio-bibliografice, generatoare de noi metode critice și interpretative, în vederea realizării unui proiect istoriografic românesc și transilvănean fără precedent. Deconstrucția metodei și concepției istoriografice nu lasă istoriile lui Gheorghe Șincai plutind în neant. Suntem introduși gradual în subiect, de la general-european către particularitățile binecunoscute ale iluminismului transilvănean. Spiritualitatea formatoare a centrelor universitare, care au vegheat la formarea sa prin procesul de *peregrinatio academica*, devin un subiect incitant, spații care te cheamă la meditație, acumulare, gândire, în locuri în care ai trăi și tu alături de Șincai. Instantaneu, în raporturile istoric - peregrin - oraș (Roma, Viena, Buda, Blaj, Oradea), intră personajele, deopotrivă patroni și prieteni, care au dat esență și menire cercetării istoriografice. Roma este, în viziunea autoarei, un oraș cosmopolit, dar totuși încă destul de conservator⁷, iar Viena rămâne un oraș deschis reformei și erudiției iluministe „[...] încă latină, dar mai ales germană”⁸. Astfel, conchide autoarea: „[...] fondul regional central european este [...] unul al interferențelor continue.”⁹ Profesori, episcopi, patroni, nobili, toți europeni, care asemenea istoricului erau interesați de spiritul recuperator al Luminilor prin edificarea unei noi epoci, mai luminate și mai civilizate. Iluminismul european ne este prezentat ca o realitate eclectică.

Chiar acest fundal al interferențelor este cel care, dincolo de spațiul Europei Centrale și de Est, nu a ocolit nici Transilvania. În acest sens „dependența”¹⁰, invocată de autoare vis-à-vis de istoriografia maghiară, este una firească într-o raportare din perspectiva convergențelor și divergențelor, care au caracterizat scrisul istoric transilvănean. Specificitatea națională a unei istoriografii este conferită de valoarea ei intrinsecă, de a acumula, integra și dezvolta propriile modele de comprehensiune și interpretare, uneori împrumutate de la cei cu care conviețuia. Din acest punct de vedere, istoriografiile transilvănene s-au dezvoltat în interrelația lor firească, fără a altera fondul național. „Dependența” nu înseamnă, din acest punct de vedere, nici subordonare, dar nici o autonomie totală a discursului față de centrele formatoare locale. Istoriografia transilvăneană nu a putut construi un „pod aerian” al transbordării erudiției, direct și exclusiv legată doar de Austria sau Roma Luminilor. Din acest punct de vedere, autoarea precizează faptul că Gheorghe Șincai s-a integrat „[...] în sistemul

⁷ *Ibidem*, p. 47.

⁸ *Ibidem*, p. 50.

⁹ *Ibidem*, p. 83.

¹⁰ *Ibidem*, p. 18.

de vase comunicante ale elitelor maghiare.”¹¹. Interrelația erudiției autohtone și coloana vertebrală a pedagogiei transilvănene au reprezentat filtrele primare prin care și cu ajutorul cărora s-au sedimentat acumulările intelectuale într-un discurs național modern. Însăși calitatea lui Șincai de pedagog al familiei conților Wass de Ţaga pare a confirma elocvența și erudiția în cultura maghiară, cu care distinsul cărturar român a reușit să devină mentorul, pedagogul unei familii nobiliare cu adânci rădăcini transilvănene, el însuși beneficiind de studii la colegiile catolice și reformate. Din acest motiv, am fi dorit o prezentare mai detaliată privind calitatea de pedagog al lui Gheorghe Șincai la curtea conților Wass.

Prin multiplele raportări bio-bibliografice, Ana Maria Roman renunță la prezentarea fragmentară sau de grup al lui Șincai, în favoarea unei schițe monografice, clare și aerisite. Reașezarea personajului în mediile și ideologiile formatoare conferă volumului un echilibru extrem de necesar. Astfel, Gheorghe Șincai devine un personaj care călătorește, lucrează aproape fără oprire, șterge, completează, citește și pune ordine în hârtii. Ana Maria Roman Negoii ni-l prezintă pe Gh. Șincai într-o lumină veridică pentru ținuta morală a istoricului din secolul al XVIII-lea. Esența umană și rostul muncii lui Șincai rezidă în utilitatea statutului său de călător între centre formatoare de erudiție europeană și recuperator al istoriei naționale. Doar în acest sens autoarea ni-l prezintă peregrin. Imaginea desagului, plin cu istoriile sale needitate, dispare, din moment ce această peregrinare nu este una bezmetică, ci formatoare și eficace, iar produsul unel de excepție: o adevărată enciclopedie a istoriei românilor, ca o însumare a diplomelor de noblețe atribuite românilor, necunoscute publicului. Roma studiilor, Viena clarificării opțiunilor, Buda muncii asidue, și clara orientare a lui Șincai către iozefinismul și utilitarismul epocii i-au permis implicarea în reformarea învățământului românesc din Transilvania. Numărul magic, de 300 de școli făurite sub patronajul lui Șincai, a avut parte de o adevărată analiză demitizantă, aproape bultmaniană, prin care „sâmburele de adevăr” privind aritmetica istoriei pedagogice a Transilvaniei a devenit una simplificată și realistă. Prin aceasta, meritele de sistematizare a învățământului greco-catolic din Transilvania, prin cursurile, manualele românești, sunt subsumate celui profil al funcționarului imperial, care, în sensul bun al cuvântului, conform opiniei autoarei, a dorit să fie în același timp și *Aufklärer* pentru poporul său.

Ana Maria Roman Negoii încearcă trecerea, așa cum ea susține, „peste contactul epidermic” cu opera lui Gheorghe Șincai. Apropierea excesivă față de subiectul abordat poate vicia critica imparțială și viziunea globală asupra operei istorice. Însă, nu este cazul și al autoarei. Cu o critică sistematică, citind-o, aproape că avem senzația că îl urmărește, îl vede din spatele jilțului din Biblioteca Apostolica Vaticană, cum șterge, completează, întregeste, lucrează... Autoarea îl vede când se supără, când dispare, mai apoi reapare și își continuă munca. Numai astfel se pot sistematiza atât de clar intervențiile personale ale lui Gh. Șincai în text. Numai cu astfel de atitudine plină de empatie față de autor, dar și cu o distanță critică față de operă se poate reuși ceea ce astăzi este prezentat publicului. Șincai devine o personalitate remarcabilă prin argumente, ecuații, deducții istoriografice și nu prin hiperbolizare și

¹¹ *Ibidem*, p. 80.

mitologie istorică. Însăși autoarea ne dezvăluie cheia, metoda acestui impresionant volum de muncă: „Refacerea biografiei la Gheorghe Șincai [este] o treaptă necesară de parcurs, care precede analiza profundă a textului și tipului de discurs produs, în cheia deja exersată a ecuației context-text”¹². Ana Maria Roman Negoii nu ezită aproape a desființa acele axiome istoriografice premergătoare, referitoare la evaluarea personalității lui Șincai. Aura intangibilă a istoricilor, precum N. Iorga, care s-a pronunțat asupra Hronicii șincaiene, nu reprezintă un obstacol pentru autoare în a reformula, nega, reaseza istoriografia practică de Gh. Șincai. În volum, Ana Maria Roman Negoii inventariază, disecă și reformulează cu elocvență rezultatele cercetării despre istoric. Rezultatele ei nu sunt la întâmplare, ci din perseverența-i aproape matematică, de a-și argumenta fiecare propoziție și afirmație. Astfel, *Respublica Litteraria* transilvană a lui Gh. Șincai se lărgeste și intră într-o profundă interferență, prin vasele ei comunicante, cu Centrul, Sudul și Estul Europei. Volumele lui manuscrise, *Notata ex variis authoribus*, ori *Rerum spectantium* sunt tomuri atent așezate în traviul recuperator și utilitar al istoricului, în realizarea și prezentarea unui edificiu final, cel al *Hronicii Românilor*.

Acest volum nu este doar un pas important în cercetarea lui Gheorghe Șincai, ci o carte importantă, pe care toți cei care se ocupă de spiritualitatea Blajului și iluminismul românesc nu o vor putea ocoli. Este un volum în care discernământul, deducția și analiza istoriografică, deconstrucția, analiza și reconstrucția, concluziile ș.a. sunt menite a ne introduce în magnifica lume a raportului om - bibliotecă - istorie - universitate - latinitate, termeni prin care Gh. Șincai devine descifrabil, inteligibil și profund uman. Aceasta datorită aflării „[...] unei chei de deschidere care să permită în mod diferit de analiză, să conducă spre noi semnificații, menite să pună la îndoială automatismele”¹³. Cele trei nivele ori filtre de analiză ale operei lui Șincai i-au permis autoarei o recuperare detaliată, aproape o *restitutio in integrum* a istoriografiei practicate, dacă ne gândim și la diagramele colecțiilor, care au menirea de călăuză prin hățșul surselor, observațiilor și autorilor folosiți de istoric. Cuvintele cheie ale cercetării practicate de Gh. Șincai, în cazul fiecărui nivel de analiză, sunt *evaluare, comparare, conexiune, transfer, raportare critică*, atât de specifice istoriografiei iluministe, și în special celei aparținând cunoașterii statului. „Progresul la nivel metodologic și conceptual al exercițiului istoric [...] reflectă [...] formele planului său de istorie a tuturor românilor”¹⁴, după cum susține autoarea.

Pe parcursul volumului, sunt detectabile și unele greșeli de redactare, inerente în cazul unui material voluminos propus spre redactare într-un ritm alert¹⁵. Lecturarea, din perspectiva unei ediții următoare, este necesară pentru acuratețea textului, îndeosebi pentru numele de proveniență maghiară și completarea lipsurilor din cuvinte. Însă, aceste scăpări nu alterează nici lecturarea, nici conținutul acestui volum.

Cartea este voluminoasă și din cauza anexelor; am fi dorit clarificarea necesității acestora, pentru a nu crea senzația unui balast bibliografic, în ceea ce le privește. De fapt, analiza efectuată de Ana Maria Roman Negoii s-a bazat pe rezultatele

¹² *Ibidem*, p. 86.

¹³ *Ibidem*, p. 88.

¹⁴ *Ibidem*, p. 170.

¹⁵ *Ibidem*, p. 17, 33, 35, 50, 59, 62, 69, 85, 95, 157, 161, 187.

acestor diagrame explicative, care verifică, ordonă și explicitează munca lui Gh. Șincai. Rod al stagiilor de prelucrare a materialului manuscris, anexele din volum reprezintă un excelent material de lucru, pentru toți aceia care doresc să-i cunoască opera. Astfel, un imens volum de manuscrise este atent ordonat și prelucrat. Dincolo de litere, analiză și capitole se poate observa și efortul intelectual remarcabil al autoarei. Volume masive, zile și luni petrecute în biblioteci, vorbesc despre un efort care, dincolo de praful cărților, a marcat un remarcabil succes: *acela al refacerii stadiilor scriituri istoriografice* despre istoric, într-o manieră modernă deductivă, dinspre sursă către rezultatul final. Concluziile autoarei subscriu enunțului din titlu: restituirea vieții istoricului Gheorghe Șincai, și reprezintă deopotrivă un bilanț istoriografic, o biografie intelectuală în varianta unei abordări plurivalente de tip istorico-filologic, cu scopul conturării unui profil iluminist.

Textul volumului, *Recuperarea unui destin, Gheorghe Șincai, Hronica românilor*, te obligă la parcurgerea tuturor treptelor de construcție istoriografică parcurse odinioară de Gheorghe Șincai. Ordinea matematică, prin care Ana Maria Roman Negoii și-a tratat subiectul, departe de a da senzația unei viziuni mecaniciste, surprinde prin atașamentul față de textele istorice, în raport cu forma finală a cercetărilor. Citind cartea, lumea lui Gheorghe Șincai și opera sa devin mai inteligibile și descifrabile.

Gudor Botond

Cornel Tatai-Baltă, Vasile Șt. Crișan (1949-2003), Alba Iulia, Editura Altip, 2009, 112 p. (71 il. color)

Vernisajul de care a beneficiat *Expoziția de pictură – artă plastică Vasile Crișan*, în 16 mai 2009, la Muzeul de Istorie „Augustin Bunea” din Blaj, în contextul generos al festivităților ocazionate de împlinirea a 161 de ani de la Revoluția din 1848-1849, a constituit un cadru cultural propice pentru lansarea elegantei și necesarei cărți a prof. univ. dr. Cornel Tatai-Baltă, intitulată simplu *Vasile Șt. Crișan (1949-2003)*. Volumul, apariție editorială insolită, într-o ținută grafică de excepție, în deplină congruență cu universul artistic cultivat cu încăpățănare ardelenescă, de-a lungul unei prea scurte vieți – din păcate – de artistul blăjean Vasile Șt. Crișan, se înscrie, în mod organic, în seria constantelor preocupări artistice, culturale și științifice ale experimentatului cercetător în Istoria artei, membru al Catedrei de Istorie de la *Alma Mater Apulensis*, de a demonstra, cu argumente irefutabile, că Blajul n-a fost, începând cu momentul Inochentie Micu-Klein, numai un centru bisericesc, școlar și politic, ci și un indiscutabil centru artistic în epoca Renașterii naționale, dar și după înfăptuirea Unirii Transilvaniei cu Regatul României Libere (1 Decembrie 1918), în perioada interbelică a României democratice și chiar în deceniile de după căderea „Cortinei de fier” (decembrie 1989).

Cartea de acum, consacrată universului picturii lui Vasile Șt. Crișan, editată prin efortul managerial, discret dar hotărâtor, al D-nei Dr. Maria Crișan (n. Tulea), văduva creatorului, ne aduce aminte, prin conținutul elevat și inspirat al discursului artistic semnat de Cornel Tatai-Baltă, nu numai de discuțiile de odinioară, purtate de noi cu Vasile Șt. Crișan în locuința-atelier din Blaj ori la Alba Iulia, în vara și toamna